Regionális együttműködések fejlettséget kiegyenlítő hatásai

Szabó Barna

Kulcsszavak: regionális gazdasági integrációk, hatások, regressziószámítás, mágikus háromszög mutatói.

Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok

Az alkalmazott regressziószámítás korrigált-agregált variációs koefficiensek segítségével és az adatok pontossága mellett megállapítható, hogy a regionalizáció hatására a nemzetgazdaságok közötti gazdasági fejlettségkülönbségek kiegyenlítődnek, és a kiegyenlítődés annál jelentékenyebb, minél szorosabb a regionális együttműködés.

Számításaim kapcsán kiderült, hogy a NAFTA tagállamai számára 1984–2000 között ismeretlen volt az az általánosan elfogadott nézet, miszerint a mágikus háromszög mutatói (GDP, inflációs ráta, munkanélküliségi ráta) egyszerre nem javíthatók.

Bevezetés

A regionális gazdasági integrációk kialakításának gondolata nem újszerű a történelemben, de mégis az elmúlt évtizedekben vált realitássá. Az ilyenfajta tömbök jelentőségét fejezi ki az a tény, hogy a XXI. század hajnalára a világgazdaságban mintegy 150 hatályos regionális együttműködés jött létre.

Tanulmányom célja a regionalizációval kapcsolatos igen problematikus kérdés megválaszolása, nevezetesen az, hogy e jelenség hatására a nemzetgazdaságok közötti gazdasági fejlettségkülönbségek miként alakulnak. Vizsgálatom fókuszában az Európai Unió áll, de kitérek a Föld legjelentősebb integrációs blokkjaira is, mint pl. az amerikai NAFTA és MERCOSUR, valamint az ázsiai ASEAN. Kutatásom időintervallumát a regionális együttműködések hatályba lépésétől kezdődően a 2000. évig terjesztettem ki.

Tanulmányom megírása közben a mindenkori politikai irányzatoktól és véleményektől igyekeztem távol tartani magam. Következtetéseimet kizárólag a statisztikai adatokra, valamint az azokból – az általam alkalmazott módszertan segítségével – kapott eredményekre alapoztam.

Irodalmi áttekintés

A felgyorsult nemzetköziesedési folyamat a világgazdaságban az 1970-es, 1980-as évekre tehető, melynek nemcsak gazdasági, hanem politikai, társadalmi és kulturális vonatkozásai is voltak. E globalizációs folyamat következtében a nemzetközi munkamegosztás komplexebbé vált, az árumozgások mellett gyorsan nőtt a szolgáltatások nemzetközi kereskedelme, valamint a termelési tényezők országok közötti áramlása is intenzívebbé vált (*Palánkai, 2004*). A világgazdaság másik nagy jelentőségű folyamata a regionális gazdasági integrációk megjelenése, melyek gondolata korántsem újszerű, mégis csak az elmúlt évtizedekben vált realitássá. A regionalizáció a globalizációval köl-

csönös összefüggésben fejlődik, azzal nem ellentmondásos (*Palánkai, 2004*).

A regionális integráció különféle megjelenési formájú tömörülések, blokkok, szervezetek és intézmények keretein belül valósul meg. Az integrációs irodalomban klasszikussá vált *Balassa Béla* műve szerint ezek az alábbiak lehetnek (*Blahó, 2002*):

(1) Szabadkereskedelmi terület (Free Trade Area): Az övezeten belül a külkereskedelem a vámok és a kvóták leépítésével liberalizált, s a kívülállókkal minden tagország külön nemzeti vámokat és kvótákat alkalmaz.

(2) Vámunió (Customs Union): Annyival több a szabadkereskedelmi övezetnél, hogy az országok a kívülállókkal szemben közös külső vámokat és külkereskedelempolitikát alkalmaznak.

(3) Közös piac (Common Market): A vámunióval ellentétben az áruk és szolgáltatások mozgásának szabaddá tételén túl az övezeten belül liberalizálják a termelési tényezők – azaz tőke és munkaerő – áramlását is.

(4) Egységes piac (Single Market): A vámunión túl a nem vámjellegű korlátozások is leépítésre kerülnek. (A Balassa-féle klasszifikációban ez a forma még nem szerepelt).

(5) Gazdasági unió (Economic Union): Az egységes piac mellett a gazdaságpolitika integrációjára is sor kerül. Amennyiben közös valuta is bevezetésre kerül, *monetáris unióról* beszélünk.

(6) Politikai unió (Political Union): A hatalom közösségi szintre történő áthelyezésével valósul meg (*Balassa, 1961*).

1. táblázat

A Föld jelentősebb regionális blokkjai és tagállamai 1950–2000

	EU	*NAFTA*	*MERCOSUR*	*ASEAN*
1.	Belgium (1958)	USA (1994)	Argentína (1991)	Fülöp-szigetek (1967)
2.	Franciaország (1958)	Kanada (1994)	Brazília (1991)	Indonézia (1967)
3.	Hollandia (1958)	Mexikó (1994)	Paraguay (1991)	Malajzia (1967)
4.	Luxemburg (1958)		Uruguay (1991)	Szingapúr (1967)
5.	Németország (1958)			Thaiföld (1967)
6.	Olaszország (1958)			Brunei (1984)
7.	Dánia (1973)			Vietnám (1995)
8.	Írország (1973)			Laosz (1997)
9.	Nagy-Britannia (1973)			Mianmar (1997)
10.	Görögország (1981)			Kambodzsa (1999)
11.	Portugália (1986)			
12.	Spanyolország (1986)			
13.	Ausztria (1995)			
14.	Finnország (1995)			
15.	Svédország (1995)			

Az Európai Unió. Az európai integrációra való törekvés a II. világháború után erősödött fel és kezdetben fő célja politikai indíttatású volt, melynek fókuszában a két világháborút kirobbantó hagyományos német-francia ellenségeskedés megszüntetése állt. Politikai célú kudarcai gazdasági integrációs sikerekkel párosultak (*Marján, 2006*). Az Európai Gazdasági Közösség 1958-ban jött létre a római szerződéssel Németország, Franciaország, Olaszország és a Benelux államok részvételével. Az együttműködés 1967-től Európai Közösség elnevezéssel folytatódott, melyhez 1973-ban Dánia, Írország, Nagy-Britannia, 1981-ben Görögország, valamint 1986-ban Spanyolország és Portugália is csatlakozott. Az Európai Közösség az 1991. december 11-i Maastrichtban tartott csúcstalálkozó után az Európai Unió elnevezést kapta, melyhez 1995-ben Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozott (*Fehér, 2001*).

Az ezredfordulót követően az unió tovább bővült 2004-ben Magyarország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Észtország, Lettország, Litvánia, Málta, Ciprus, 2007-ben pedig Bulgária és Románia csatlakozásával, létrehozva az integráltság legmagasabb fokán álló regionális blokkot.

Az Európai Unió integrációjának története iskolapéldája a klasszikus *Balassa-féle* tipológiának, habár maradéktalanul és minden kétséget kizáróan nem valósulnak meg egyes állomásai. Az Európai Gazdasági Közösség 1958-ban vámunióként jött létre (átugorva a szabadkereskedelmi térséget), majd 1968-tól a termelési tényezők liberalizálásával a közös piac szakaszba lépett az immár Európai Közösség. A nem vámjellegű korlátok fokozatos leépítésével 1992-re valósult meg az egységes piac, mely 1999-re az Európai Unió égisze alatt gazdasági és monetáris unióvá bővült. Napjainkban politikai unióról még nem beszélhetünk (*Marján, 2006*).

Az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA). Kezdetben Kanada és az USA között jött létre szoros gazdasági együttműködés 1989-ben, melynek neve CUSFTA volt. Ez bővült ki tulajdonképpen Mexikó csatlakozásával a jelenlegi NAFTÁ-vá 1994-ben, mely immár radikálisan különböző nemzetgazdaságokat egyesít (*Fatemi, 1994*). Az egyezmény megkötésével egy olyan 410 millió fős egység jött létre, mely magáénak tudhatja a világ termelésének mintegy 30%-át. A NAFTA jóval kevésbé szoros együttműködést jelent, mint az Európai Unió. A szabadkereskedelmi megállapodás ugyanis csupán bizonyos termékekre hatályos és ezek áramlása sem feltétlen szabad. A szerződés egyébként nem minden területen lépett azonnal hatályba, bizonyos termékek esetében általában 5, de kirívó esetekben 15 éves átmeneti időszakban állapodtak meg a résztvevő országok (*Bassa – Buzás, 2004*).

A MERCOSUR. Latin-Amerikában a regionális integráció legmarkánsabb példáját az 1985-ben Argentína és Brazília között létrejövő megállapodásra épülő MERCOSUR jelenti. A MERCOSUR a szóban forgó országok, valamint Paraguay és Uruguay között jött létre az 1991-es Asunció-ni Szerződéssel. Ez a regionális blokk adja Latin-Amerika lakosságának és GDP-jének mintegy 50%-át. Az 1991-ben kötött szerződés alapján a MERCOSUR célja egy vámunió létrehozása volt, mely 1995-re meg is valósult.

Az integráció eredményei figyelemre méltóak. A blokkon belüli kereskedelemnek az összkereskedelemben képviselt részaránya 11%-ról 25%-ra emelkedett, ami lényegesen meghaladja a többi latin regionális blokkon belül tapasztalható 10% körüli értéket (*Blahó, 2002*).

A Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN). Az ASEAN 1967-ben alakult Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr és Thaiföld részvételével. Kezdetben

csak politikai indíttatású együttműködés volt, a gazdasági együttműködés formái az 1980-as években csődöt mondtak (*Bassa – Buzás, 2004*).

Az ASEAN igen heterogén méretű és fejlettségű tagállamokból áll, melyekhez 1984-ben Brunei, 1995-ben Vietnám, 1997-ben Laosz és Mianmar, valamint 1999-ben Kambodzsa csatlakozott, 10 főre növelve a közösséget (*http://www.aseansec.org/64.htm*).

A regionális együttműködés megalakítását követően mintegy tíz évvel később került sor a tagországok között preferenciális kereskedelmi megállapodások aláírására, de az is csupán a blokkon belüli kereskedelem 5%-át érintette. Előrelépés volt viszont az ASEAN Szabadkereskedelmi Övezet (ASEAN Free Trade Area, AFTA) létrehozását megcélzó 1992-es döntés, melynek értelmében eredetileg 15 éven belül egy szabadkereskedelmi terület jön létre.

Az AFTA létrehozásából származó előnyök egyes szerzők szerint nem egyenletesen oszlanak majd meg a tagországok között. A megállapodás legtöbb nyereséget a legfejlettebb országnak, Szingapúrnak hozhat, mivel az ASEAN-on belüli kereskedelem közel felét bonyolítja le. A probléma legfőképpen az, hogy Szingapúr nem valószínű, hogy jelentősen növelni fogja majd importját, mivel vámszínvonala eddig is alacsony volt. A másik nyertese a regionális blokknak Malajzia lehet, aki magáénak mondhatja az övezeten belüli kereskedelem egynegyedét (*Blahó, 2002*).

Az alkalmazott módszerek

Tanulmányom célja – mint amire már a bevezetőben is utaltam – a regionalizációval kapcsolatos igen problematikus kérdés megválaszolása, nevezetesen az, hogy e jelenség hatására a nemzetgazdaságok közötti gazdasági fejlettségkülönbségek miként alakulnak? Hipotézisem tehát az, hogy a regionalizáció hatására a nemzetgazdaságok közötti gazdasági fejlettségkülönbségek elmosódnak és ez statisztikai módszerekkel kimutatható a vizsgált regionális blokkok országaiban is. A probléma objektív – a mindenkori politikai nézetektől távoltartó – megválaszolására a továbbiakban vázlatosan ismertetett és részben általam kidolgozott módszertant alkalmaztam. Hipotézisem helytállóságának vizsgálatakor nem tértem ki valamennyi regionális együttműködésre, csak azokra, melyeknek a világgazdaságban betöltött szerepük azt indokolja, azaz koncentrált kiválasztást végeztem. A mintámba bekerülő regionális blokkok az alábbiak

1. az Európai Unió (EU);
2. az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA);
3. a MERCOSUR (Latin-Amerika);
4. Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN).

A mintába bekerült országok makrogazdasági mutatóit a *Központi Statisztikai Hivatal* Könyvtárában fellelhető kiadványokból kompiláltam.

Hipotézisem igazolásának megkönnyítése érdekében két korlátozó feltételt vezettem be az alábbiaknak megfelelően:

- Feltételeztem azt, hogy egy makrogazdaság gazdasági fejlettségét három mutatóval: a bruttó hazai termékkel (GDP), az inflációs rátával (P), valamint a munkanélküliségi rátával (U) le lehet írni.
- Feltételeztem továbbá azt, hogy az idősor és az integráltság foka között pozitív lineáris kapcsolat van.

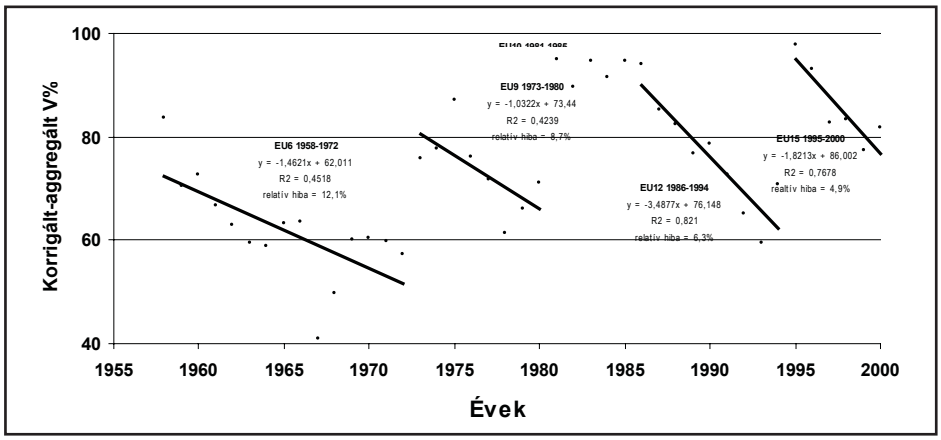
Az alaphipotézisem igazolására az adott országok kiválasztott három makrogazdasági mutatóját külön-külön vizsgáltam. Minden egyes évben kiszámoltam az adott mutató szórását (pontosabban az adatok különböző dimenziója miatt, a jobb összehasonlíthatóság érdekében variációs koefficiensét), majd ezt függő vál-

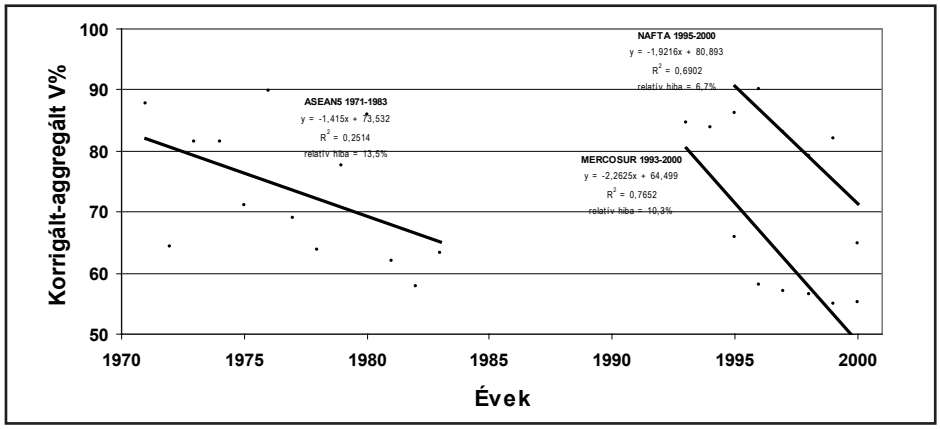
tozóként az idősor (vagyis az integráltság fokának) függvényében koordinátarendszerben ábrázoltam az analitikus trendszámításhoz hasonló módszerrel (kvázi regressziószámítás).

Az ismertetett módszerrel három kvázi regressziós függvényt kaptam eredményül külön a GDP-re, külön az inflációs rátára és külön a munkanélküliségi rátára. E három kvázi regressziós függvényből képeztem a korrigált-aggregált variációs koefficiensek függvényét, mely ha negatív meredekségű, az azt fejezi ki, hogy a nemzetgazdaságok közötti fejlettségkülönbségek csökkennek, ha azonban pozitív a meredeksége, ennek épp az ellenkezőjét mutatja. E függvény determinációs együtthatója (R^2) kifejezi a regionalizáció foka és a nemzetgazdaságok közötti fejlettségkülönbségek alakulása közötti összefüggés erősségét.

1. ábra

A jelentősebb regionális blokkok tagállamai gazdasági fejlettségkülönbségeinek (korrigált-aggregált variációs koefficiensüknek) alakulása az integráltság fokának (idősor) függvényében 1950-2000-ig

Forrás: The World Economy: Historical Statistics 2003, International Historical Statistics: Europe, The Americas, The Asias 1750-2000, Economic Survey of Europe 2001 No.2, Nemzetközi Satisztikai Évkönyv 2001, Economic Survey of Latinamerica and The Caribbean 2000-2001, valamint a Statistical Yeorbook For Asia And The Pacific, 1984, 1994 adatai alapján saját számítás

Az eredmények

Az 1. ábrából kiderül, hogy a vizsgált időszak jelentős részében negatív lineáris korreláció volt megfigyelhető az Európai Unió tagállamaiban az idősor és a korrigált-aggregált variációs koefficiens között, vagyis az integráltság fokának növekedésével a tagállamok között fennálló gazdasági fejlettségkülönbségek mérséklődtek. Összefüggést mindössze 1981-1985 között nem tudtam kimutatni az EU 9 fennállása idején. Ez az 5 év a vizsgált időintervallum 11,6%-át jelentette.

Az EU 6 és EU 9 fennállása idején (1958-1980) a két változó közötti kapcsolatot kifejező determinációs együttható (R^2) 0,45 és 0,42 volt, ami gyenge összefüggést jelent. Ez az időszak a teljes időintervallum 53,5%-át teszi ki.

Az EU 12 és EU 15 fennállása idején 1986-2000-ig 0,82 és 0,77-es R^2 érték volt mérhető, ami erős kapcsolatot jelent az integráltság foka és a tagállamok gazdasági fejlettsége között. Ez az idősor 34,9%-át jelenti.

Ha a fent bemutatott determinációs együtthatókból az időintervallumok segítségével súlyozott átlagot számítunk, elmondható, hogy az Európai Unió tagállamainak gazdasági fejlettségkülönbségei és a regionalizáltság foka között közepesen erős kapcsolat ($R^2 = 0,52$) figyelhető meg.

A NAFTA tagállamaiban a két változó között a vizsgált időintervallumban (1994-2000) 1995 és 2000 között volt kimutatható negatív lineáris összefüggés, ami az idősor 71,4%-át jelentette. A korreláció közepesen erős, mivel R^2 értéke 0,69.

A MERCOSUR tagállamainak vizsgált makrogazdasági mutatói az integráció elmélyülésével homogenizálódtak. A két változó közötti kapcsolat erős, negatív és lineáris volt ($R^2 = 0,77$). Az összefüggést 1993-tól lehetett kimutatni. Mivel a regionális együttműködés 1991-ben lépett hatályba, ez az időintervallum a vizsgált időszak 80%-át ölelte fel.

Az ASEAN országaiban a fent ismertetett összefüggést a korrigált-aggregált variációs koefficiens módszertannal csak kevéssé lehetett kimutatni. A kapcsolat a két vizsgált változó között mindössze az ASEAN 5 fennállása idején, és azon belül is csak 1971-1983-ig volt mérhető. A korreláció determinációs együtthatójának értéke mindössze 0,251 volt, ami éppen csak gyenge összefüggést jelent. Ez az összefüggés mindössze az idősor 38,2%-át teszi ki. Ha azonban a teljes idősort vizsgáljuk – pontosabban 1994-ig, hiszen az ismertetett módszertan alapján 1994 után az ASEAN kibővítése folytán nem áll rendelkezésünkre megfelelő számú adat a számítások elvégzéséhez –, ez az érték átlagosan csupán 0,0304.

Összegezve a fent ismertetett adatokat oly módon, hogy a determinációs együtthatókat átlagoljuk az egyes regionális blokkban (ha nincs összefüggés, értékét nullának vesszük), és az így kapott négy súlyozott átlagból (EU, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN) egyszerű számtani átlagot képezünk – azaz kumuláljuk –, a következőket mondhatjuk. A rendelkezésünkre álló adatok alapján, az ismertetett módszertan felhasználásával az integráltság foka és a regionális együttműködésben részt vevő országok gazdasági fejlettségkülönbségei között gyenge összefüggés van ($R^2 = 0,45$). A két változó között legalább gyenge kapcsolatot mutató időintervallumok kumulált átlaga 69,5%. Az ebben az időszakban mért determinációs együtthatók súlyozott átlaga 0,55, ami közepesen erős kapcsolatot jelent.

Az előzőekben ismertetett adatokból egy gyenge kapcsolat is sejthető. Nevezetesen az, hogy ha a Balassa-féle tipológia magasabb fokára jut egy regionális integráció, akkor a nemzetgazdaságok közötti fejlettségkülönbségek kiegyenlítődése intenzívebbé válik. Ezt szemlélteti a 2. táb-

2. táblázat

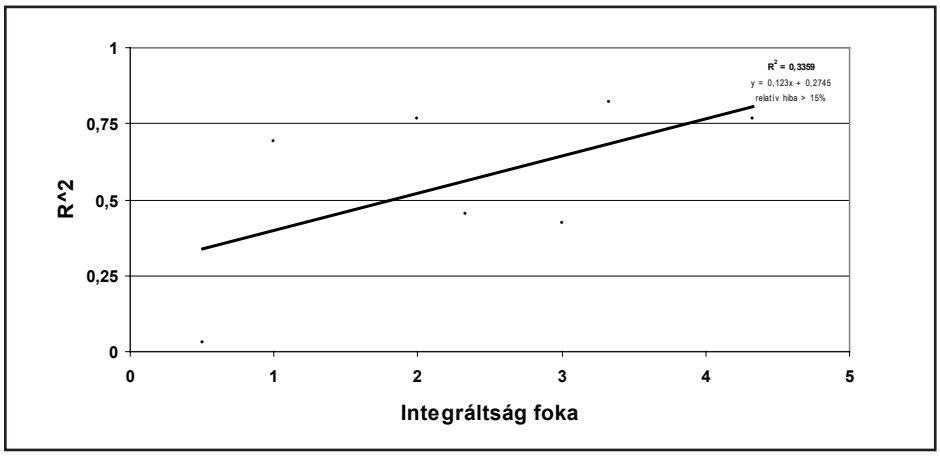
A jelentősebb regionális együttműködések integráltságának foka és tagállamainak gazdasági fejlettségkülönbségeinek kiegyenlítődése

Regionális együttműködés	*Integráltság foka Balassa-féle tipológia szerint*	*Determinációs együttható R^2 gazdasági fejlettségkülönbség és a regionalizáció foka között*
EU6 1958-1972	2,33	0,4518
EU9 1973-1980	3	0,4239
EU12 1986-1994	3,33	0,8210
EU15 1995-2000	4,33	0,7678
NAFTA 1995-2000	1	0,6902
MERCOSUR 1993-2000	2	0,7652
ASEAN 1967-1994	0,5	0,0304

Forrás: 1. ábra adatai alapján saját számítás. Részletes magyarázat a szövegben

2. ábra

A jelentősebb regionális együttműködések integráltságának foka és tagállamainak a gazdasági fejlettségkülönbségek kiegyenlítődése közötti kapcsolata

lázat és a 2. ábra. A 2. táblázatban szereplő regionális együttműködés egyik dimenzióját az integráltság foka, másik dimenzióját pedig a tagállamok gazdasági fejlettségkülönbségei és az integráltság foka közötti kapcsolatot kifejező determinációs együttható képezi. Az integráltság fokának értéke abban az esetben 1, ha a regionális együttműködés eljutott a Balassa-féle tipológia első szintjére, az úgynevezett szabadkereskedelmi területre, 2-es, ha a második szintjére és így tovább a politikai uniót kifejező 5-ös értékig. Bizonyos esetekben tört értékek szerepelnek a táblázatban – akárcsak az EU 6 esetében –, melynek okát abban kell keresni, hogy ezek a

3. táblázat

A NAFTA tagállamok makrogazdasági mutatóinak alakulása 1984–2000

Időszak	*Átlagos GDP, dollár/fő*			
	Kanada	*USA*	*Mexikó*	*NAFTA átlag*
1984–1993	18 318	22 250	6 078	15 549
1994–2000	20 210	25 919	6 550	17 559

Időszak	*Átlagos inflációs ráta, %*			
	Kanada	*USA*	*Mexikó*	*NAFTA átlag*
1984–1993	104,0	103,9	156,9	121,6
1994–2000	101,6	102,4	121,8	108,6

Időszak	*Átlagos munkanélküliségi ráta, %*			
	Kanada	*USA*	*Mexikó*	*NAFTA átlag*
1984–1993	9,5	6,4	3,5	6,6
1994–2000	9,1	5,1	3,0	6,0

Forrás: The World Economy: Historical Statistics 2003; valamint az International Historical Statistics: The Americas 1750-2000 adatai alapján saját számítás

tömörülések a vizsgált időintervallumban több fejlődési szakaszon végigmentek. Ezért az egyes fejlődési szakaszokhoz tartozó integráltság fokát kifejező értékeknek a súlyozott átlagát vettem. Az ASEAN ezen értéke azonban további magyarázatra szorul. Mivel a szóban forgó regionális tömb nem érte el a tipológia 1. szintjét, azonban az országok között valamiféle együttműködés mégis van, ezért az integráltság fokát kifejező mutatót valahol 0 és 1 között kell keresnünk. Ezért – némiképp önkényesen – ezt az értéket 0,5-nek vettem.

Ha a fent ismertetett 2. táblázat adatait grafikusan ábrázoljuk úgy, hogy független változónak az integráltság fokát kifejező mutatószámot, függő változónak pedig R^2 értékét vesszük, egy gyenge összefüggés sejthető, miszerint minél szorosabb egy regionális együttműködés, a gazdasági fejlettségkülönbségek annál inkább elmosódnak. Az ezt az összefüggést szemléltető 2. ábrán bemutatott lineáris regressziós függvény azonban mégsem írja le a pontos összefüggést, hiszen a függvény relatív hibája jócskán meghaladja a 10-15%-ot. A Balassa-féle tipológia nem egy egzakt módon meghatározható momentum – hiszen az egyes kategóriák közötti határvonalak meglehetősen elmosódottak –, és az általam alkalmazott módszertan segítségével generált R^2 értékek is csak megközelítőleg írják le a vizsgált összefüggéseket, továbbá szem előtt tartva a korábban bemutatott részösszefüggéseket, mégis az sejthető, hogy van valamiféle kapcsolat a két változó között.

A számítások elvégzésekor egy másik jelenségre, nevezetesen egy gazdasági anomáliára lettem figyelmes. Általánosan elfogadott nézet ugyanis az, hogy a mágikus háromszög mutatói (GDP, infla-

ciós ráta, munkanélküliségi ráta) közül ha kettő javul, a harmadiknak szükségszerűen romlania kell. A 3. táblázat ezzel szemben arról tanúskodik, hogy mindhárom mutató egyszerre is javítható, legalábbis a NAFTA esetében 1984–1993 között. Az EU országaiban például 1974-ig csak a GDP, 1974-től a GDP és az inflációs ráta alakult kedvezően. Ezek az eredmények azt sejtetik, hogy a regionális integráció nem feltétlenül zéróösszegű játék, melyben az egyik fél nyeresége megegyezik a másik fél veszteségével (*Szabó, 2006*).

E fejezetben szükségesnek tartom továbbá a módszertan és az eredmények pontosságának vizsgálatát. A modellt elsősorban a korlátozó feltételek miatt kell óvatosan kezelni. Feltételeztem ugyanis, hogy az általam vizsgált nemzetgazdaságok a GDP, az inflációs ráta és a munkanélküliségi ráták segítségével jól jellemezhetők. Valóban ez a három mutató a domináns, de ezek mellett számtalan egyéb paraméter (nem csak gazdasági, hanem társadalmi, kulturális tényező) is fontos lehet egy ország gazdaságának, feltételeztem továbbá azt, hogy a globalizáltság foka az idő előrehaladtával lineárisan növekszik, mely szintén nem pontosan fedi a valóságot.

A kutatás eredményeit annak szellemében kell értékelni, hogy a Föld regionális együttműködései közül csak 4-et vizsgáltam, a valóságban pedig 150 ilyen egység működik, továbbá az általam vizsgált egyes régiók idősora (NAFTA, MERCOSUR) meglehetősen korlátozott terjedelmű. Úgy érzem azonban e vonatkozásban, hogy a másik két blokk (EU és ASEAN) markáns eredményei ezt némiképp kompenzálják.

További pontatlanságot eredményezett a determinációs együttható vonatkozásában az a tény, hogy átlagok adatai alapján lett kiszámítva, *Freedman et al. (2005)* szerint ugyanis az arányszámokból vagy átlagok alapján nyert korreláció eltúlozza az összefüggést.

Forrásmunkák jegyzéke

(1) Palánkai T. (2004): Az európai integráció gazdaságtana. Budapest, Aula – (2) Blahó A. (szerk.) (2002): Világgazdaságtan 2. Budapest, Aula – (3) Balassa B. (1961): The Theory of Economic Integration. Irwin, Homewood, Illinois – (4) Marján A. (2006): Az Európai Unió gazdasága. Budapest, HVG – (5) Fehér I. (szerk.) (2001): Európai Uniós ismeretek. Gödöllő, SZIE GTK Tanulmányok Központja – (6) Fatemi K. et al. (1994): The North American Free Trade Agreemant. Pergamon – (7) Bassa Z. – Buzás S. (2004): Világgazdasági régiók. Budapest, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt. – (8) http://www.aseansec.org/64.htm – (9) Szabó B. (2006): A globalizáció hatása az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) nemzetgazdaságainak fejlettség különbségeire (1994-2000). Pannon Gazdaságtudományi Konferencia 2006. június 2. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia tanulmánykötet I. Veszprém, Pannon Egyetemi Kiadó – (10) Fatemi K. et al. (1994): The North American Free Trade Agreemant. Pergamon